

სოფიო ფანჭულიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქუთაისი, საქართველო

Sophio.phanchulidze@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.10.57>

აღზრდის მიზნებისა და ამოცანების პრიორიტეტი დიმიტრი უზნაძის პედაგოგიკურ ნააზრევში

საკვანძო სიტყვები: დ.უზნაძე, აღზრდა, ღირებულება

აღზრდა მიზანმიმართული და საგანგებოდ ორგანიზებული პროცესია, რომელიც მოითხოვს ისეთ წარმართვას, რათა შესაძლებელი გახდეს მიღებული სამომავლო ამოცანებისა და მისი შედეგების წინასწარ დაგეგმვა ან განჭვრეტა. აღზრდის რთული პროცესი საჭიროებს მიზნისა და ამოცანების სწორ გააზრებას რეალურ საფუძველზე, რათა განხორციელდეს ის რისკენაც მივისწრაფვით, მიღწეული იქნას ის მიზანი, რამეთუ აღზრდა განსაკუთრებულ როლს ასრულებს პიროვნების ცხოვრებაში, იგი აძლევს მას არსებობის აზრს. აღზრდის მიზანი პედაგოგიკური მეცნიერებისათვის ყოველთვის თანმხლები პრობლემა იყო, რადგან იგი საზოგადოების განვითარებასთან ერთად იცვლებოდა. აღზრდის მიზანი იყო და ყოველთვის დარჩება არა მხოლოდ სოციალური შეკვეთა, არამედ მისი სწორი გადაწყვეტით პიროვნების ინტერესების გათვალისწინება. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი მთლიანად არის დაკავშირებული გარკვეულ მიზანთან და ყოველთვის გულისხმობს მიზნის მიღწევის იდეალურ დონეს, რომელიც ამავე დროს არის შეფასების საშუალებაც. საინტერესოა პედაგოგიკის კლასიკოსების აზრი პიროვნე-ბის აღზრდის საჭიროებაზე, რომელთაც მიაჩნდათ, რომ საჭიროა სრულყოფილი იდეალებით აღჭურვილი ახალგაზრდის აღზრდა.

არისტოტელე ყოველმხრივ განვითარებაში, გულისხმობდა ფიზიკურ, ზნეობრივ და გონებრივ განვითარებას. შემდგომში, აღორძინების ეპოქის ჰუმანის-ტებმა ამ ჩამონათვალს მიამატეს ესთეტიკური განვითარება. ადრეული ხანის სოციალ-უტოპისტებმა საჭიროდ ცნეს მას დამატებოდა შრომითი აღზრდა, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ აღმოცენებისთანავე აღზრდამ მიიღო ავტორიტარული ხასიათი.

ავტორიტარული აღზრდის ტრადიცია მტკიცედ დამკვიდრდა პედაგოგიკურ აზროვნებაში და ჩვენამდეც მოაღწია, რაც, უწინარეს ყოვლისა განპირობებულია სოციალური მიზეზებით, რომელსაც გააჩნია მეთოდოლოგიური ბაზაც.

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე ავტორიტარული აღზრდა იქცა მწვავე და თითქმის საყოველთაო პრაქტიკად. ამიტომაც წამოაყენეს ამ ტიპის სკოლის გარდაქმნის მოთხოვნა პრინციპით-„სკოლა ცხოვრებისათვის და ცხოვრების მეშვეობით“ (დეკროლი), „აქტიური სკოლა“ (პეტერსონი), „საუკუნის ღირსეული ბავშვის სკოლა“ (ელენ კეი). ისინი მოითხოვდნენ ისეთი სკოლისა და ისეთი აღზრდის სისტემის შექმნას, რომლის ცენტრში იქნებოდა ბავშვი, მისი მოთხოვნილებანი და შესაძლებლობანი. ამ ახალმა პედაგოგიკურმა

კონცეფციებმა მიიღეს საერთო სახელწოდება-„რეფორმატორული პედაგოგიკა“ ანუ „ახალი აღზრდა“. XIX საუკუნის II ნახევარსა და XX საუკუნის დასაწყისში სკოლა მოზარდი თაობის აღზრდის მთავარ მიზანს მხოლოდ ინტელექტის ვარჯიშში ხედავდა, მაშინ როდესაც საზოგადოების განვითარება უკვე ჰარმონიულად განვითარებული ახალგაზრდის აღზრდას მოითხოვდა. XX საუკუნის დასაწყისში ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული გახდა „თავისუფალი აღზრდის თეორია“ (მისი მთავარი არსი იყო ბავშვობიდან გამოსვლა). ამავე პერიოდში წინა პლანზე წამოვიდა ექსპერიმენტული პედაგოგიკის სკოლების ჩასახვა, რომელთაც პირველხარისხოვან ამოცანად წამოაყენეს ბავშვის ფსიქოლოგია, რომელიც იძლეოდა შესაძლებლობას განესაზღვრა, თუ როგორი აღზრდა უნდა მიეღო მოზარდს. ექსპერიმენტულმა პედაგოგიკამ ფეხი მოიკიდა საქართველოშიც. მისი ფუძემდებელი გახდა დიმიტრი უზნაძე. XX საუკუნის გამოჩენილმა ფსიქოლოგმა დიმიტრი უზნაძემ არ გაიზიარა იდეა პიროვნების ყოველმხრივი განვითარების შესახებ და წამოაყენა ჰიპოთეზა აღზრდის მიზნისა: „ჰარმონიულად განვითარებული იდეალური ინდივიდის შემუშავება“. აღზრდას არასოდეს არ უნდა ჰქონდეს დასახული მიზნად ცალმხრივობა. იგი უნდა ილტვოდეს ადამიანის განვითარებისათვის. აღზრდის მიზანი იდეალური ინდივიდის შემუშავებაა“.

დიმიტრი უზნაძე აღზრდის მიზნის შინაარსის განსაზღვრის დროს პრინციპულ მნიშვნელობას ანიჭებს მოზარდის მომზადებას ცხოვრებისათვის. „აღზრდა რთულ საზოგადოებრივ ერთეულს გულისხმობს, – წერს დიმიტრი უზნაძე– სადაც არ არსებობს საზოგადოება, იქ არც აღზრდა იქნება და, სადაც სუსტია საზოგადოებრიობა, იქ აღზრდის პრაქტიკაც ძნელად თუ გასცილდება ოჯახის ვიწრო ფარგლებს“. დიმიტრი უზნაძე გმობს პასიურობას და ავითარებს მოსაზრებას აქტიური პიროვნების აღზრდის შესახებ.

„აქტიური სული ებრძვის და გარდაქმნის ყველაფერს, რასაც პასიურობის ბეჭედი აზის და ამბავი ამ გარდაქმნისა არის ამბავი ადამიანის ისტორიული ცხოვრებისა. ცხოვრება პროცესია აქტიური სულის პასიურ „ბუნებრივობაში“ შეჭრისა და მისი გარდაქმნისა“.

მომავალი თაობის გონებრივი, სულიერი და ფიზიკური ძალების სასურველი მიმართულებით წარმართვას, მის სრულყოფილ განვითარებას დიმიტრი უზნაძე ახალი სკოლის ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანად მიიჩნევდა. „სინათლის“ საზოგადოების ქალთა სასწავლებლის 1915–1916 წლების ანგარიშში იგი სამართლიანად ასკვნის, რომ „აუცილებელია აღზრდის მიზანი მარტო მეხსიერებისა და ცოდნის ფარგლებში კი არ დარჩეს მომწყვდეული, არამედ იგი ადამიანის მთლიანი ბუნებისაკენ იყოს მიმართული“. უზნაძის პედაგოგიკურ სისტემაში განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი **გონებრივ აღზრდას**. რომელიც დიმიტრი უზნაძის აზრით ადამიანისაგან დამოუკიდებელი სინამდვილის ობიექტური შემეცნებისა და თვით ბუნების დამორჩილების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საშუალებაა. უზნაძის აზრით, ადამიანში უნდა განვავითაროთ სწორი ნამდვილი, ობიექტური აზროვნება, მოვლენათა ობიექტური აღქმის უნარი, რაც ჭეშმარიტი და სამართლიანი მოქმედების საფუძველია. უაზრო მოქმედება და უმიზნობა გონებრივად ჩამორჩენილ და განვითარებული ადამიანის თვისებაა. დიმიტრი უზნაძე გონებრივი განვითარების ორ მხარეს არჩევს: 1. არის გონების გზით მიღებული ცოდნის მარაგი და 2. მსჯელობის უნარი.

პირველი შეადგენს შინაარსობრივ მხარეს, ხოლო მეორე-ფორმალურს, გონების მუშაობის უნარს. „სინათლის“ სკოლაში გონებრივი განათლება ორივე ამ მხარეს ითვალისწინებდა.

ამრიგად, უზნადის აზრით, ადამიანის პრაქტიკულ საქმიანობაში გონებრივ აღზრდას, მეხსიერების განვითარებას, ცნობიერების გამდიდრებას და დაგროვილი ცოდნის შეთვისებას ძალზედ დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამასთან საზოგადოებაში გამწვავებულმა, მოჭარბებულმა უზნეობის დამღევისა და ჯანსაღი გარემოს შექმნა დროის უმთავრეს პრობლემად წარმოდგა. დიმიტრი უზნაძე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა ახალგაზრდობის **ზნეობრივ აღზრდას**.

დღეისათვის ახალგაზრდობის ზნეობრივ ფორმირებაში არსებული მძიმე ვითარება, პირველ რიგში განაპირობა ცხოვრებისეულ წინააღმდეგობათა გამწვავებამ, საზოგადოებაში მოჭარბებულმა უზნეობამ. მათი დამღევა და ჯანსაღი ზნეობრივი გარემოს შექმნა დღეისათვის უმთავრესი პრობლემაა, რომელიც არსებულ მიზეზთა მეცნიერულ გააზრებას და სწორი მიმართულებით წარმართვას მოითხოვს. ამ მხრივ, ჩვენი აზრით, ძალზედ საინტერესოა დიმიტრი უზნაძის შეხედულებების შესწავლა-გაცნობა „ახალი ტიპის“ ქართველის ზნეობრივ აღზრდასთან დაკავშირებით.

ზნეობრივი აღზრდის სირთულე და მრავალმხრივობა აუცილებლად მოითხოვს ზნეობრივი შეგნების გამომუშავებას, რადგან მხოლოდ შეგნებით და პიროვნული გააზრებით შესაძლებელია პიროვნების ემოციური სფეროსა და ქცევის განხილვა. ზნეობრივი შეგნების მაჩვენებლებია: ზნეობრივი გრძნობა, განცდა და სინდისი.

ცხოვრების შინაარსი ზნეობრივი მოთხოვნილებების გარეშე შეუძლებელია. დიმიტრი უზნაძის აზრით, მოზარდი თაობის ზნეობრივი სრულყოფა და განათლება აღზრდის ერთ-ერთ მიზნად უნდა იქნეს აღიარებული. იგი ადამიანის არსებაში ნებისყოფის პრიორიტეტს იცავდა. მისი აზრით, ძლიერი ნებისყოფა შესაძლებელია არა მარტო კულტურული წინსვლისათვის, არამედ მისი რღვევის იარაღადაც შეიძლება იქნეს გამოყენებული. ამიტომ „ახალი სკოლა ახალგაზრდობაში ზნეობრივად და სოციალურად განწყობილი ნების შექმნაზე უნდა ზრუნავდეს“.

დიმიტრი უზნაძის შეხედულებით, ზნეობრივი აღზრდა მხოლოდ გონების განვითარებას არ უნდა მოიცავდეს, „ზნეობრივი აღზრდის პრობლემა.... ბოლოს და ბოლოს გრძნობათა სფეროში ზეგავლენის მოხდენის პრობლემად გამოდის“. მოზარდისათვის ზნეობრიობა, უპირველეს ყოვლისა, ცოცხალი გრძნობაა, რეალური მდგომარეობა და ის კმაყოფილებაა, რომელსაც ის იღებს ანდა პირიქით დისკომფორტი, ტანჯვა, მწარე სინანული. დიმიტრი უზნაძე სავსებით სწორად აღნიშნავს, რომ სკოლის ცხოვრება ისე უნდა გაფართოვდეს, რომ ბავშვებს ჰქონდეთ მეტი საშუალება თავისი ზნეობრივი პრინციპები პრაქტიკაში გადმოიტანონ და განახორციელონ, რაც ზნეობრივი აღზრდის გონივრული ფორმების შემოღებას გულისხმობს სასწავლო სააღმზრდელო დაწესებულებაში.

სკოლის უკანასკნელ საფეხურზე დიდი მეცნიერი ზნეობრივი ხასიათის განმტკიცება- ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მასწავლებლის ზნეობრივ მაგალითს, იგი ხასიათს მაინც თანდაყოლილ თვისებად მიიჩნევს, რომელიც მას ადამიანის ბიოლოგიური წიაღიდან გამოჰყვამს.

აქედან გამომდინარე, დიმიტრი უზნაძეს ახალი სკოლის ამოცანად მიაჩნია ოჯახთან ერთად გადამწყვეტი როლი შეასრულოს მაღალი ზნეობრივი თვისებების, მტკიცე ხასიათისა და ძლიერი ნებისყოფის აღზრდა – განვითარების საქმეში.

ამრიგად, დიმიტრი უზნაძეს, ჩვენი აზრით, ზნეობრივი აღზრდის ყველაზე ეფექტიან გზად რამდენიმე პირობა მიაჩნდა:

1. ზნეობრივი ნებისყოფის განვითარება შეუძლებელია სწავლების პროცესის მაღალი დონის გარეშე;

2. ზნეობრივი აღზრდის პრინციპების თანმიმდევრობა, სისტემატიზაცია და აღზრდის სხვადასხვა რგოლის შეთანხმებული საქმიანობა.

იდეალურად აღზრდილი ადამიანის ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს **ესთეტიკურ გრძნობათა** განვითარებას. მასწავლებელმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციოს და მისი მუდმივი ზრუნვის საგანს უნდა შეადგენდეს მოზარდში ესთეტიკურ გრძნობათა განვითარება.

დიმიტრი უზნაძე აკრიტიკებდა რა „სულიერ ძალთა თამაშზე დამყარებულ კანტის „ესთეტიკური ტკბობისა“ და თამაშის პრინციპზე“ დაფუძნებულ შილერის „ესთეტიური აღზრდის“ თეორიას, იგი მნიშვნელოვან ყურადღებას აქცევდა ადამიანში ესთეტიკურ გრძნობათა წარმომშობ გარე და შინაგან გრძნობათა განვითარებას. მას „გრძნობა ესთეტიკური ტკბობის საფუძვლად მიაჩნდა, ხოლო ფანტაზია კი ისეთ ძალად, რომელიც ამთავრებს ესთეტიკური ტკბობის შესაძლებლობას“.

„სინათლის“ სკოლაში დიმიტრი უზნაძე უდიდესი ყურადღებით ეკიდებოდა მოსწავლეთა ესთეტიკურ აღზრდას. ამ მიზნით, სკოლაში მაღალ დონეზე იყო დაყენებული: „1. გარეშე წიგნების კითხვა, როგორც სკოლაში, ისე სკოლის გარეთ; 2. მოსწავლეების მონაწილეობით მხატვრულ–ლიტერატურული სადამოები; 3. მუსიკა, სიმღერა, ცეკვა, ხატვა; 4. ექსკურსიები–ციხე–სიმაგრეების გაცნობა, მხარის მიდამოების დათვალიერება და სხვა“.

დიმიტრი უზნაძე პედაგოგიური პროცესის ძირითად დანიშნულებას აღსაზრდელობაში მტკიცე ნებისყოფისა და აქტიური ხასიათის ჩამოყალიბებაში ხედავს, რომლის ერთ-ერთ საფუძვლად **აღსაზრდელობის ფიზიკური განვითარება და წრთობა** მიაჩნია.

ფიზიკური აღზრდის ამოცანის გადაწყვეტის უმთავრეს საშუალებად დიმიტრი უზნაძეს მიაჩნდა სკოლებში „საგიმნასტიკო“ დარბაზების მოწყობა, ფიზიკური ვარჯიშების შემოღება და გაკვეთილის შუალედებს შორის ბავშვთა ასაკთან შეფარდებულ თამაშობათა ორგანიზაცია. დიდი ფსიქოლოგის აზრით, ფიზიკური ვარჯიშობა, რომელიც ადამიანის ორგანიზმის ძალებს წვრთვნის, ორგანიზმის კეთილდღეობაზე ზრუნვის მარტო ერთი მხარეა. იგი უსათუოდ უნდა შევავსოთ შეგნებული და მეცნიერულად დასაბუთებული ცოდნით ადამიანის ჯამრთელობის ელემენტარული პირობების შესახებ.

ამრიგად, დიმიტრი უზნაძემ გაილაშქრა ძველი სკოლის ერთ-ერთი უმთავრესი ნაკლის ინტელექტუალიზმით გატაცებისა და ადამიანის მთლიან არსზე ზერეულე ზეგავლენის, ესთეტიზმის ან ზნეობრივი აღზრდის პრიმატის წინააღმდეგ. მისი შეხედულებით აღზრდის მთავარი ამოცანა ისაა, რომ თითოეულმა ადამიანმა განახორციელოს თავისი დანიშნულება. სკოლა კი ის ორგანიზაციაა, რომელიც ამ ფუნქციის შესასრულებლად არსებობს. მისი აზრით, სწორედ სკოლამ უნდა გამოძერწოს ის სულიერი ძალები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ადამიანის შესაძლებლობების ზრდას. ამით იგი საქართველოში იქცა „ახალი პედაგოგიური სკოლის“ ფუძემდებლად, რომლის ძირითად ამოცანად მას მოზარდი თაობის მთლიანი ბუნების, მისი გონებრივი ძალების აღზრდის, ძლიერი ნებისყოფისა და მტკიცე ხასიათის აღზრდა – გამომუშავება მიაჩნდა. უზნაძე იძლევა მეტად ფასეულ განმარტებას, რომ მოსწავლეს ისეთი ხასიათის სააღმზრდელო მასალა უნდა შეურჩიოთ, რომ მოზარდის გულს ინტერესი გაუღვივოს და ხანგრძლივად

მომრავობის საშუალება მისცეს, რათა გამოვლენილი ენერგია აქტივობის სახით უმაღლესს დონემდე შეინარჩუნოს. ამ თვალსაზრისით, დიდი პედაგოგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა მასწავლებელთათვის ბავშვის ფსიქოლოგიის ცოდნას.

„თანამედროვე სკოლა ბავშვის ფსიქოლოგიას ნაკლებ ყურადღებას აქცევს და ხშირად მას ისეთ რამეს აწვდის და მოსთხოვს, რაც ბავშვის ძალებს აღემატება და არც მის სურვილებს შეეფერება. ბავშვი ზიზღით აკეთებს მისთვის არასაინტერესო და გაუგებარ საქმეს და თუ მოახერხა მას შუაგზაზევე სწყვეტს“ (48. გვ.48).

ამდენად, დიმიტრი უზნაძე პედაგოგიური პროცესის ძირითად დანიშნულებას მტკიცე ნებისყოფისა და აქტიური ხასიათის აღზრდაში ხედავს. ამის ფონზე განიხილავს ის სწავლებისა და აღზრდის შინაარსს. აყენებს ახალ დებულებებს, სადაც ახლებურად განიხილავს გონებრივი, ზნეობრივი, ფიზიკური და ესთეტიკური განვითარების ამოცანებს და გვთავაზობს ნებისყოფის ვარჯიშის ორ საშუალებას: 1. საადმზრდელი მასალის ბავშვის ინტერესებისა და ფსიქოლოგიის შესაბამისად მიწოდება; 2. სხვადასხვაგვარი ხელსაქმე; რითაც ჩვენი ღრმა რწმენით საქართველოში საფუძველი ჩაუყარა „ახალი ტიპის“ ქართველის აღზრდას, ჰუმანური პედაგოგიური პროცესის აგების ტენდენციას, მოსწავლეთა ინტერესების გათვალისწინებას აღზრდისა და სწავლების პროცესში.

როგორც ვხედავთ, ჯერ კიდევ XX საუკუნის დასაწყისში, აღზრდის მიზნების განსაზღვრისას, უზნაძე იმ თეზისს იზიარებდა, რომელიც პრიორიტეტული გახდა თანამედროვე პედაგოგიკასა და პედაგოგიური ფსიქოლოგიის ყველა პროგრესულ კონცეფციაში. დიმიტრი უზნაძის პრაქტიკულმა მივლინებამ განსაზღვრა სასკოლო საქმის და აღზრდის დემოკრატიული ხასიათის განვითარება, რომელიც დღესაც ფართოდ იწერება და ვრცელდება საქართველოში.

ლიტერატურა:

1. უზნაძე დ., აღზრდის მიზნები // გაზ. „დროება“, 1910 წ. № 2, 3.5.6.8.
2. უზნაძე დ. ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი 1950წ.
3. ბერულავა ნ. დიმიტრი უზნაძე, ცხოვრება და შემოქმედება, თბილისი 1967წ.
4. უზნაძე დ. აღზრდის მიზნები // გაზ. „დროება“, 1910 წ. № 6.
5. სარიშვილი ტ. სკოლა და პედაგოგიური მიმდინარეობა რევოლუციამდელ საქართველოში. თბილისი, 1956.
6. უზნაძე დ. მოხსენება სასწავლებლის რეორგანიზაციის შესახებ // ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“. № 2, 1980.
7. უზნაძე დ. აღზრდის ძირითადი ტრაგედია // ჟურნალი „სკოლა და ცხოვრება“, № 1, 1980.

The priority of educational goals and objectives in the pedagogical thinking of Dimitri Uznadze

Abstract

In the second half of the 19th century and in the beginning of the 20th century, the school saw the intellectual exercises as the main goal of the youth' education. The classics of pedagogy always talked about the harmonious development and education of a person. The prominent psychologist of the 20th century Dimitri Uznadze does not share the idea about the human development in all aspects, and he states the hypothesis of the educational goal: "working on the ideal individual. The goal of the education and upbringing should include the process of the humans' development. The main purpose of the education is to create the ideal individual". Therefore, Uznadze thinks that the main destination of upbringing is to work out the strong will and active character. He suggests the schools to direct the mental, moral and physical power of the new generation to the desired way in order to achieve their perfect development. Dimitri Uznadze thinks that the best solution is to establish the gymnasium and physical exercises at school. Thus, he considers that the main destination of the pedagogical process is to form the students' strong and active character. Uznadze states the new regulations, as he reviews the task of the mental, moral, psychical and esthetical development in a new way.

Key words: Dimitri Uznadze, educational goals